

NAXÇIVANDA ORTA ƏSR XƏTT NÜMUNƏLƏRİ **(Epiqrafik materiallar əsasında)**

Məqalədə Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində indiyədək gəlib çatan epiqrafik abidələr – müsəlman kitabələri əsasında orta əsrlər zamanı bölgədə işlənən yazı-xətt nümunələrindən bəhs olunur. Qeyd edilir ki, orta əsrlər zamanı Naxçıvan ərazisində kitabələrin həkk edilməsində əsasən kufi, süls, nəsx, nəstəliq xətlərindən istifadə olunmuşdur. Kitabələrin təhlili göstərir ki, əgər XII-XIV əsrlərdə Epiqrafikada hakim yer kufi xəttinə mənsub olmuşdusa, XIV əsrin ikinci yarısı – XVII əsrlərdə Süls və Nəsx xətləri üstünlüyü ələ almışdır. Kitabələrin hazırlanmasında bəzən bu iki xəttin qarışığından (süls elementli nəsx, nəsx elementli süls) istifadə olunmuşdur. XVIII əsrdən etibarən epiqrafikada nəstəliq xətti digər xətləri sıxışdırmış, əsas yazı vasitəsinə çevrilmişdir. Kitabələrin yazılmasında nadir hallarda Şikəstə xəttindən də istifadə olunmuşdur.

Açar sözlər: *epiqrafika, kufi, nəsx, süls, nəstəliq.*

Bəşəriyyətin ən qədim mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan indiki Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisində yaşadığımız günlərdə piktoqrafik (şəkli) və ideoqrafik (fikri) yazı nümunələri ilə yanaşı orta əsrlər zamanı ərəb əlifbasının müxtəlif xətləri əsasında yaradılmış çoxlu kitabələr də gəlib çatmışdır. VII əsrin ortalarından başlayaraq ərəblərin gəlməsi və əhalinin islamlaşması ilə Azərbaycanda əsas yazı vasitəsinə çevrilən ərəb əlifbası başqa sahələrdə olduğu kimi epiqrafikada da geniş tətbiq edilmişdir. İslam dininin bir sıra qayd-qanunları və şəriət ehkamları əlyazmalarda və müsəlman kitabələrində müəyyən mətləbləri çatdırmaq vasitəsi olan yazını həm də bəzək ünsürü səviyyəsinə qaldırmışdır.

İslamın müqəddəs kitabı Qurani-Kərimdə təsvir çəkməyin, heykəl düzəltməyin qadağan olunmasını bildirən konkret ayə olmasa da "Maidə" surəsində (ayə 90) bütəldən çəkinməyin nıcat tapmağın yolu kimi səciyyələndirilməsi (1, s. 100) səbəbindən, insanların çəkdiyi rəsmlər və düzəldikləri heykəllər isə bütələri xatırlatdığından, həmçinin bəzi hədislərdə də bu haqda bəhs edildiyindən orta əsrlərdə rəsm çəkmək yasaq edilmişdir. Hədislərin birində deyilir ki, qiyamət günü ən çox əzab verilənlər canlıların rəsmi çəkənlər olacaqdır. Onlardan yaratdıqları rəsmlərə can vermələri tələb olunacaq, onlar isə bunu edə bilməyəcək və cəhənnəm oduna atılacaqlar. Bu hədislərin səhih və ya uydurma olması haqqında fikir ayrılığı olsa da, hər halda islam dini canlı təsvirlərinin çəkilməsini təqdir etmədiyindən, hətta bu sahədə yasaqlar qoyulduğundan daş üzərində işləyən ustalarımız ərəb əlifbasının müxtəlif xəttlərindən, bu əlifbanın elastikliyindən və yuvarlaqlığından məharətlə istifadə edərək yazıdan bəzək ünsürləri yaratmışlar. Belə ki, ərəb əlifbasının qeyd olunan xüsusiyyətlərindən yararlanan xəttatlar onları həndəsi və nəbati ornamentlərlə məharətlə uyğunlaşdırmış, bir-biri ilə sıx surətdə əlaqələndirmiş, kitabələrarası boşluqları çox ustalıqla doldurmuşlar. Beləliklə, gözəl sənət nümunələri yaratmışlar. Xəttatlar ərəb əlifbasının yüksək plastik keyfiyyətlərindən məharətlə istifadə edərək onu kompozisiyanın mühüm bədii elementinə çevirmişlər. Həmdə bu işlər ilə yüksək səviyyədə yerinə yetirilmiş ki, ornamentlər hərflərin o dərəcə güclü kompozisiya vahədi yaradılmışdır ki, ilk baxışda kitabə motivləri aydın nəzərə çarpmır. Məhz buna görə də müsəlman dünyasının başqa yerlərində olduğu kimi Naxçıvan ərazisində də orta əsrlər zamanı xəttatlıq və bədii daşyonma sənəti yüksək dərəcədə inkişaf etmişdi.

Müsəlman şərqində X-XII əsrlərdə xüsusi sənət növü kimi formalaşan xəttatlıq sənəti xilafətin tərkib hissəsi olmaq etibarı ilə Azərbaycanda da özündə mahir ustaları cəmləşdirən ayrıca bir sənət növünə çevrilmişdi. Orta əsrlər zamanı geniş şöhrət tapan bu sənətlə nəinki xalq içərisindən çıxmış sənətkarlar, hətta dövlət başçıları, yüksək vəzifəli məmurlar da məşğul olurdular. Səfəvi şahları başqa sənət sahələri ilə yanaşı xəttatlıq sənətinin inkişafına xüsusi diqqət yetirirdilər. Şah I Təhməsbə zamanında Səfəvilər dövlətinin əhatə etdiyi ərazilərdə xəttatlıq, nəqqaşlıq və rəssamlıq yüksək inkişaf səviyyəsinə çatmış, şahın özü də bu sənətlərin sirlərinə yiyələnmişdi. Təsədüfi deyildir ki, I Şah Təhməsbənin şəkil çəkmək sənətinə xeyli vaxt sərf etməsini, miniatür ustaları ilə yaxın olduğunu qeyd edən kanadalı professor Rocer Savori onun əsərlərini sadəcə olaraq sənətkar yadigarı deyil, həmçinin xəttatlıq, rəssamlıq sənətinə bir abidə kimi dəyərləndirir (2, s. 183). Xəttatlıq da başqa sənətkarlıq sahələri kimi əsasən irsi xarakter daşıdığından xəttatlar öz övladlarına və şagirdlərinə gözəl xətlə yazmağı hələ uşaq vaxtlarından öyrədirdilər.

Xəttin gözəl yazılması ideyasını bir çox şərq alimləri, o cümlədən X əsrdə yaşamış ərəb alimi əs-Suli irəli sürmüşdür. O bu haqda fikrini hicri 325-ci ildə (miladi 936-937) yazdığı "Ədəbül-küttab" adlı risaləsində belə ifadə etmiş-

dir: "Yazının gözəlliyi onun oxucular tərəfindən diqqətlə oxunmasına çox yardım edir. Bəzən aşağı səviyyədə olan bir məzmun gözəl xətlə yazıldığına görə gözə çarpır, oxucunun diqqətini özünə cəlb edir. Halbuki yüksək səviyyədə yazılan bir mətləb çirkin xətlə yazılarsa, oxunulmaz və kimsənin diqqətini cəlb etməz" (3, s. 66).

Naxçıvan ərazisindəki müsəlman kitabələrini xəttatlıq baxımından təhlil edərkən görünür ki, onlar ən çox ərəb əlifbasının kufi, nəsx, süls və nəstəliq xətləri ilə həkk edilmişdir. Əsasən düz bucaqlardan və sıx gizgilərdən ibarət olan, Hirə və Yəməndə meydana gələn, ancaq adını çox geniş işləndiyi Kufə şəhərindən götürən kufi xəttində əvvəllər nöqtə olmamışdır. Bu səbəbdən də onun oxunuşu həddindən artıq çətin olmuşdur. Bu çətinliyi aradan qaldırmaq üçün xəttatlar kufi xətti üzərində uzun müddət işləmiş, ona nöqtələr əlavə etmiş, bir sıra növlərini yaratmışlar. Ona görə də onsuz da çox xətləri olan ərəb qrafikasının təkcə kufi xəttinin VIII yüzilliyin sonlarına yaxın 37 növü yazı vasitəsi kimi işlənirmiş (4, s. 153). Kufi xətti əlyazmalarda yarandığı andan geniş tətbiq edilmişdir.

İslamın müqəddəs kitabı "Qurani-Kərim", ərəb poeziyasının ən möhtəşəm nümunələri, o cümlədən Əbül-Ətəhiyənin şeirləri kufi xətti ilə yazılmışdır. Az bir zamanda bu xətlə yazan görkəmli xəttatlar yetişmişdir. Şiələrin I imamı, IV xəlifə Əli ibn Əbu Talib bu xəttin incəliklərinə bələd olmuş, Qurani-Kərimi kufi xətlə yazmışdır.

Bu xətt epigrafikada da geniş tətbiq olunmuş, Azərbaycanın, o cümlədən onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan Naxçıvan abidələrində də kitabələrin yazılmasında tez-tez istifadə olunmuşdur. Bu zaman kufinin həm nöqtəsiz, həm də nöqtəli variantından istifadə edilmişdir. Xəttatlar kitabələrin yazılmasında, həmçinin çiçəklili kufidən də bəhrələnmişlər.

AMEA-nın müxbir üzvü M.Nemət epigrafikada kufi xəttinin formalaşmasını iki dövrə ayırır. Birinci dövr IX-XI əsrləri əhatə edir. Alim indiki Ermənistan ərazisindəki Qarni qalasında, Şamaxı, Dərbənd, Bakı şəhərlərində qeydə alınan məzar daşları və başqa abidələr üzərində cizma üsulu ilə yazılmış sadə kufi xətlə kitabələr bu dövrə aid edir. İkinci dövrə XI əsrin axırı, XIV əsrin I yarısına aid kitabələr daxildir. Bu kitabələr müəyyən tərtibata malik olmuşlar. Belə ki, bu dövr kitabələrinin tarixi olmasa da, onların yazılma dövrünü müəyyənləşdirmək mümkündür (5, s. 4-5).

Naxçıvan ərazisində elmə məlum olan kufi xətti ilə həkk olunmuş ən qədim kitabə Ordubad şəhər Cəmə məscidində 1902-ci ildə təmir aparılarkən torpağın altından tapılmış hicri 111-ci il (miladi 729-cu il) tarixli kitabədir (6). Kufi xətti ilə həkk edilmiş, tarixinə görə ikinci kitabə də Ordubad şəhərində aşkar olunmuşdur. Hicri qəməri ilə 227-ci ilə aid olan bu kitabə 1851-ci ildə Arxangelski tərəfindən Ordubad şəhərindəki "Malik İbrahim" qəbristanlığında qeydə alınmış, rus diplomatı və şərqşünası N.Xanikov tərəfindən elmi dövrüyə daxil edilmişdir (7). Kufi xəttinin Naxçıvan ərazisində ən böyük təntənəsinə biz Əcəmi Əbubəkr oğlu yaradıcılığının məhsulu olan Yusif Küseyr oğlu

(1162-ci il) və Möminə xatun (1186-cı il) türbələri üzərində rast gəlik (8, s. 371-379). Görkəmli Azərbaycan memarı Əcəmi Əbubəkr oğlu Naxçıvani müxtəlif ölçülü kərpiclərdən istifadə etməklə bu türbələr üzərində kufi xəttinin ən gözəl nümunələrini yaratmışdır.

Əcəmi Əbubəkr oğlu Naxçıvaniyə qədər memarlıqda kərpiclərdən yaradılmış kitabələr ancaq bir sətirli yazı frizləri şəklində olmuşdur. Yusif Küseyr oğlu türbəsinin baş tağında isə memarlıqda ilk dəfə olaraq çox sətirli kitabə lövhəsi yaradılmışdır. Tikintinin həcmnin gözəgəlimli yerlərində, əsas kompozisiyaya qovşaqlarında yerləşdirməklə memar Əcəmi kufi kitabələrinin mənə və bədii estetik rolunu daha da yüksəltmişdir (9, s. 19). Bu iş memarın şah əsərlərindən olan Möminə Xatun türbəsinə ən yüksək zirvəyə çatmışdır. AMEA-nın müxbir üzvü C.Qiyasinin fikrinə kərpicdən yığılmış kufi kitabələrinin bolluğu, mürəkkəbliyi, həndəsi ornamentlərlə qaynayıb qarışması baxımından Möminə xatun türbəsinin Ön Şərq memarlığında tay-bərabəri yoxdur. Bu abidə də Yusif Küseyr oğlu türbəsinə kimi sətirlər kimi mühüm qovşaqlardan başqa, türbə gövdəsinin künc dayaqlarının səthləri də kitabələrlə örtülmüşdür. Ornamental elementlərlə qaynayıb qarışan bu kitabələr daha mürəkkəb və incə quruluşludur (9, s. 19).

Möminə xatun türbəsinin üzərində kərpiclərin yerləşdirilməsindən asılı olaraq yaradılan kitabələrin ümumi uzunluğu 500 metrə yaxındır. Bu kitabələrin hamısı kufi xətti ilə yerinə yetirilmişdir. Türbənin ön üzünün kənar haşiyələrində 2 dəfə (I dəfə I-V üzlərdə, II dəfə VI-X üzlərdə) Qurani-Kərimin 83 ayədən ibarət olan "Yasin" surəsinin çox ustalıqla, son dərəcə dəqiqliklə yerləşdirilməsi dahi memarın həm də bir xəttat kimi yüksək bacarıq və qabiliyyətindən xəbər verir (8, s. 377).

1979-cu ildə Ordubad bölgəsindəki Xarabagilan (Kiran) şəhər yerində təsadüfən aşkar olunmuş türbədə tapılan və son vaxtlar Naxçıvan şəhərindəki Nuh peyğəmbərin qəbri üzərindəki türbənin bərpası ilə əlaqədar aparılan arxeoloji tədqiqatlar zamanı burada vaxtilə inşa edilmiş, ancaq Sovet hakimiyyəti illərində dağıdılmış türbənin qalıqları sırasında aşkar olunan kitabə fraqmentləri də bu abidələrin üzərindəki kitabələrin kufi xətti ilə yerinə yetirildiyini təsdiq edir. Qarabağlar türbəsi üzərində kaşılı kərpiclərdən rombvari şəkildə yaradılmış və dəfələrlə təkrarlanan kitabələr də kufi xəttinin Naxçıvan abidələrində uğurlu tətbiqinin gözəl nümunəsi kimi diqqəti cəlb edir.

Ancaq kufi xətti nə qədər təkmilləşdirsə də onun çətinlikləri həm yazılışda, həm də oxunuşda qalırdı. Ona görə də xəttatlar daim asan və sürətlə yazılan, tez oxunan xətlər yaradılması sahəsində iş aparır, uzun müddət məşq edir, çalışırdılar. Burada xəttatların məşq prosesi haqqında dəqiq məlumat verən bir fikri çatdırmaq yerinə düşər. XV əsrin məşhur xəttatlarından Əzhər Təbrizinin Soltan Əli Məşhədiyyə nəsihət kimi söylədiyi belə bir beyt vardır: "Məşq edərkən ona ara vermə, ey Soltan Əli! Gündüz narın xətlə məşq et, axşam isə iri xətlə" (10). Bu fikirdən görünür ki, xəttatlar vaxt itirmir, gecə və gündüz çalışmışlar. Bütün bu çalışmaları öz nəticəsini verir, yeni xətlər yaradırdı. Bu xətlər

lərdən biri nəsx xəttidir. Nəsx xətti X yüzillikdə mənşəyə ərəb olan məşhur xəttat Əbu Əli Məhəmməd ibn Muğlə tərəfindən yaradılmışdır. Bu xətt zaman keçdikcə xeyli təkmilləşmiş və yazının bütün sahələrində, o cümlədən epigrafiqada əsas yer tutmuşdur.

İbn Muğlə həmçinin süls xəttini də yaratmışdır (bəzi alimlərin fikrinə, süls xəttinin banisi İbn Bəvvəbdır). Lügətdə üçdə bir mənası verən süls xəttində hər hərfin üçdə bir hissəsi əyrilən, qalan hissəsi isə düz cizgilərdən ibarət olur. Ona görə də xətt belə adlanmışdır. Süls xətti də tədricən inkişaf etmiş, epigrafiqada da tətbiq olunmuşdur. Nəsx və süls xəttləri yaradıldıqdan sonra yazıda hakim mövqeyi ələ keçirmiş, istər əlyazmalarda, istərsə də epigrafiqada kufi xəttini sıxışdırmışdır.

Ancaq buradan belə bir nəticə çıxarmaq olmaz ki, bu xəttlərin epigrafiqaya daxil olması ilə kufi xətti öz yerini birdən-birə onlara vermişdir. Abidələr üzərində həkk olunan kitabələrin xəttatlıq baxımından təhlili göstərir ki, bu proses tədricən baş vermiş, kufidən bu xətlərə keçid dövrü olmuşdur ki, bu dövrdə kufi xəttindən az da olsa istifadə edilmişdir. Kufi xətti Naxçıvan epigrafiq abidələrində XIV əsrin II yarısındanək işlənmiş, bundan sonra öz yerini adları çəkilən xətlərə vermişdir.

Aydın olduğu üçün nəsx xəttindən Qurani-Kərimin, epigrafiqada isə inşaat və xatirə kitabələrinin yazılışında, "xətlərin anası" adlanan süls xəttindən isə əlyazmalarda başlıqların yazılmasında, epigrafiqada inşaat və məzar kitabələrinin, memarlıqda isə türbələrin, məscidlərin müqəddəs yerlərin, və s. Günbəzlərinin xarici və daxili frizlərində kitabələrin yazılmasında geniş istifadə olunmuşdur.

XIV əsrdən etibarən, Naxçıvanda epigrafiq abidələr yazılarkən nəsx xəttindən geniş istifadə edilməyə başlanılır. Həmçinin az sonra bu xətlə yanaşı süls xətti də epigrafiq abidələrin yazılmasında aparıcı xəttə çevrilir. Naxçıvan ərazisində XV-XVII əsrlərə aid epigrafiq abidələr əsasən bu xətlərlə həkk olunmuşlar. Həmin vaxt bu kitabələrin həkk olunmasında iki xəttin qarışığından da istifadə olunmuş, bəzən süls elementli nəsx, bəzən də nəsx elementli süls xətlərdən istifadə olunmuşdur.

Azərbaycanlı ustaların da ərəb əlifbasının təkmilləşdirilməsi sahəsində böyük xidmətləri olmuşdur. Bu işlə məşğul olan, həmçinin islam peyğəmbəri Həzrəti Məhəmmədin "Gözlə xətt elmin yarısıdır" kəlamını əsas tutan xəttatlarımız daim öz üstlərində işləyir, gərgin məşq edir, yeni xətt növləri yaradırdılar. Bu xəttatlar içərisində adı xəttatlıq tarixində hörmətlə yad edilən Mirəli Təbrizinin xüsusi yeri vardır. Əslən Təbriz şəhərindən olan Mirəli Təbrizi ərəb əlifbasına məxsus nəsx və təliq xətlərinin əsasında nəstəliq xəttini yaratmışdır. Kufi, nəsx və süls xətlərində olduğunun əksinə olaraq nəstəliq xəttində üfüqi cizgilər uzadılır, şaquli xətlər isə qısaldılır. Bu da öz növbəsində xəttin gözəlliyini artırmaqla digərlərindən kəskin şəkildə fərqləndirirdi. Müəllifinin adı ilə bəzən "Miri" xətti adlanan, obrazlı şəkildə "xətlərin gözəli", "xətlərin gəlini" kimi də

yərləndirilən nəstəliq xətti XV əsrdən etibarən əlyazmaların yazılmasında hökmran rolu ələ keçirmişdir. Nəstəliq xətti Naxçıvanın müsəlman kitabələrində nisbətən gec tətbiq olunsada, XVIII əsrdə bu sahədə aparıcı xəttə çevrilmişdir.

Azərbaycanlı xəttatlar ərəb əlifbası sahəsində yeni xətlər icad etməklə, onu təkmilləşdirməklə yanaşı özlərinin davamçılarını da yetirmişlər. Mirəli Təbrizi xəttatlıq məktəbinin yetirmələrindən Mövlana Mirzə Cəfər Baysonqor Təbrizi, Mövlana Əzhərəddin Mirəli Təbrizi də xəttatlıq sənətinin zirvəsinə yüksəlmişlər. Bu xəttatların özlərinin də çoxlu görkəmli, xəttatlıq tarixində özünəməxsus yeri olan yetirmələri olmuşdur. Bu sıradan Xoşnəvis Sultanəli Qainini, Fəridəddin Cəfəri, Şahmahmud Zərrinqələmi, Əbdülhey Astarabadlıni və başqalarını göstərmək olar (3, s. 68). Xalqımızın içərisindən yetişmiş görkəmli xəttatlar bir sıra ölkələrdə, o cümlədən Orta Asiyada Teymurilər sarayında da uğurlu fəaliyyət göstərmişlər. Məsələn, XIV əsrdə Teymurun sarayında yaşayıb yaratmış, bir sıra xətlərin yazılmasında yüksək bacarığı olan görkəmli xəttat Əlişir Məhəmməd Bədrəddin Təbrizi Mirəli Təbrizinin və Abdullah Seyfinin şagirdi olmuşdur (11, s. 60). Yəni də Teymurilərin sarayında kitabxana rəhbəri olan Cəfər Təbrizi təliq, nəstəliq və "xütutə-sittə" adlanan klassik xətlərin mahir ustası kimi tanınmışdır. O əlyazmalarla yanaşı, bir sıra memarlıq abidələrinin, o cümlədən Heratdakı Gövhərşad məscidinin kitabələrini yazmışdır (10). XVI əsr xəttatlarından Mirəli Hərəvi xəttatlığa dair yazdığı şeirdə Cəfər Təbrizi və onunla bir dövrdə yaşayıb yaratmış məşhur azərbaycanlı xəttatlardan Əzhər Təbriziyə yüksək qiymət verərək qeyd edirdi ki, Cəfərdən Xətay sənətkarları belə dərs ala bilərdi. Hərçənd ki, Cəfər ustad idi, amma Əzhər saf yazmaqda ondan üstün idi (10).

Ərəb əlifbası üzərində işləyən azərbaycanlı xəttat Murtuzaqulu xan bin Həsən xan Şamlu (Dərvişxan) XVII yüzillikdə hərfləri sınıq xətlərdən ibarət olan "Şikəstə" xəttini yaratmışdır. Əbdülməcidi isə bu xətti daha da inkişaf etdirərək kamillik zirvəsinə qaldırmışdır. Onun 21 kalliqrafik xətt nümunəsindən ibarət olan albomu hazırda AMEA-nın Əlyazmalar İnstitutunun fondunda saxlanılır (11, s. 60). Bu xəttin əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, "Divani" xəttində olduğu kimi "Şikəstə" xəttində də iki şəkilli hərflər (əlif, ra, vav və dal) özündən sonrakı hərflərlə birləşdirilir (12, s. 241).

Naxçıvan bölgəsində indiyədək qalan müsəlman epiqrafikası abidələrinin yazılmasında şikəstə xəttindən çox da geniş istifadə olunmamışdır. Yalnız bir yerdə, Ordubad bölgəsindəki Vənənd kənd Cəme məscidinin 1732-ci ilə aid kitabəsinin bir hissəsi şikəstə xətti ilə yazılmışdır (13, s. 93, şəkil 1181).

Naxçıvan bölgəsində tədqiq etdiyimiz epiqrafik abidələrin təhlilinə, xüsusilə məzar kitabələrinə əsasən deyə bilərik ki, XVII əsrin sonları – XVIII əsrin əvvəllərindən başlayaraq abidələrin bədii tərtibatına xüsusi diqqət yetirilmiş, kitabələrlə birlikdə həndəsi və nəbati ornamentlər də həkk olunmuşdur. Bu dövrdə kitabələrin yazılmasında bəzən ərəb qrafikasına məxsus iki xəttədən istifadə olunmuşdur (14, s. 126). Məsələn, bəzi kitabələrin bir hissəsi nəsx, qalan hissəsi

10. Qazıyev A. Azərbaycan sənətkarları Teymurilər sarayında. "Ədəbiyyat və incəsənət" qəz., 13 dekabr 1469-cu il.
11. Əfəndi R., Əfəndi T. Azərbaycan bəzək sənəti. Bakı: Çarşıoğlu, 2001, 80 s.
12. Eylazov F. Naxçıvan abidələrində işlənmiş bəzi xətt növləri haqqında qeydlər. AMEA Naxçıvan Bölməsinin Xəbərləri, 2008, № 1, s. 238-243.
13. Неймат М.С. Корпус эпиграфических памятников Азербайджана. Т. III Баку: XXI –Йени няшрляр еви, 2001, 216 с.
14. Сафаров Ф.Я. Арабо-персоязычные надписи Нахичеванской АССР (XVI-XIX вв) как историко-культурные памятники. Диссертация на соискание ученой степени канд. ист. наук. Баку, 1987, 179 с., НАИИ НАН Азербайджана. Инв.№ 8383.
15. Səfərli H. Epiqrafika. Bakı: MBM, 2010, 144 s.

Фахреддин Сафарли

ОБРАЗЦЫ СРЕДНЕВЕКОВЫХ РУКОПИСНЫХ ШРИФТОВ В НАХЧЫВАНЕ

(на основе эпиграфических материалов)

Статья информирует об использовании видов почерков во времена средневековья в Нахчыване на основе эпиграфических памятников. Указывается, что в связи с принятием Ислама Арабский алфавит становится основным видом письменности в регионе. Этим же алфавитом пользовались и при создании эпиграфических памятников. В создании надписей основное место до второй половины XIV века занимали куфические рукописные шрифты, с XIV века – “наسخ” и “сульс”, а начиная со второй половины XVII века – рукописный шрифт “Насталик”.

Ключевые слова: *эпиграфика, куфи, насх, сульс, насталик.*

Fakhraddin Safarli

PATTERNS OF THE MEDIEVAL SCRIPTS IN NAKHCIVAN (on the basis of epigraphic data)

The paper informs of use of script kinds in days of the Middle Ages in Nakhchivan on the basis of epigraphic monuments. It is underlined, that after the adoption of Islam the Arabian alphabet becomes a basic written language in this region. The same alphabet was used by the creation of epigraphic monuments. When creating inscriptions the basic place till the second half of the XIV century took the kufic script, since the XIV century scripts of “naskh” and